

Asia: VN/9791/2020

Rikosprosessin tehostaminen

1. Lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyn nopeuttaminen

a) Esitutinnan toimittamista sekä syyteharkintaa ja syytteen nostamista kiireellisesti koskevat ehdotukset sekä pääkäsittelyn pitämistä määräajassa koskeva ehdotus asianomistajan ollessa alle 18-vuotias (ETL 3:11, ROL 1:8a ja ROL 5:13)

Lakimiesliitto pitää tärkeänä sitä, että lapsiin kohdistuvat rikokset tutkitaan ja ratkaistaan ilman aiheetonta viivytystä. Nyt kysymyksessä oleva ehdotus ei kuitenkaan tehosta rikosprosessia, vaan kysymyksessä on ainoastaan ehdotus lapsiin kohdistuneiden rikosten tutkimisen, syyteharkinnan ja tuomioistuimien käsittelyjärjestyksen priorisoinnista muiden rikosten edelle. Ilman poliisin, syyttäjän ja tuomioistuinten lisäresursointia, ei ehdotuksessa mainittujen lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinnan, syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn säätäminen kiireellisiksi olennaisesti johda rikosprosessin tehostamiseen, vaan ainoastaan siihen, että muille tutkittaville rikoksille allokoituu vähemmän resursseja ja aikaa. Lisäksi mietinnössä arvioitu muutaman henkilötyövuoden lisäresurssitarve on täysin alimitoitettu.

Edelleen on todettava, että kiireellisiksi säädettyjä rikosasioita ja muita asioita on jo nykyisellään paljon. Miten käytännössä määritetään erinäisten kiireellisten asioiden keskinäinen tärkeysjärjestys rikosten käsittelyn eri vaiheissa? Mikäli ehdotus toteutuu eikä resursseja lisätä, tämä pohdinta vaikeutuu entisestään. Käytännön työn kannalta työn kannalta tämä tarkoittaa sitä, että poliisi, syyttäjä ja tuomioistuin joutuvat lykkäämään muiden jo vireillä olevien asioiden esitutkintaa, syyteharkintaa tai käsittelyajankohtaa tuomioistuimissa.

Joka tapauksessa ehdotettu joukko rikoksia, joita kiireellisyysvaatimus koskisi, on huomattavan laaja. Ehdotuksen mukaisesti kiireellisyysluokitus koskisi epäiltyjä rikoksia, jotka kohdistuvat asianomistajan henkeen, terveyteen, yksityisyyteen, rauhaan, kunniaan, vapauteen tai seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen, mukaan lukien ryöstö- ja kiristysrikokset. Kiireellisyysvaatimus koskisi vakavampien rikosten ohella myös sakoilla rangaistavia kunnianloukkauksia ja lieviä pahoinpitelyjä, eli suhteellisen lieviä rikoksia. Kaikki ehdotukseen sisältyvät epäillyt rikokset eivät ole niin vakavia, että niiden kiireellinen käsittely olisi perusteltua vain siksi, että epäillyn rikoksen asianomistaja on alle 18-vuotias. Erityisesti on syytä kiinnittää huomiota siihen, että esitetty säännös poikkeaa

alaikäistä vastaajaa koskevasta kiireellisyysäännöksestä. Alaikäisen vastaajan osalta kiireellisyysperuste on voimassa vain silloin, kun alaikäinen vastaaja on syytteessä rikoksesta, josta syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi kuukautta vankeutta.

b) Edunvalvojan määräämistä esitutkinnassa koskeva ehdotus (ETL 4:8)

Lakimiesliitto kannattaa ehdotusta soveltamisalan laajentamiselle, kuten myös pykälään ehdotettuja teknisluontoisia muutoksia.

2. Erityisosaamisen turvaaminen

a) Esitutinnan johdon keskittämistä alle 18-vuotiaita koskevassa esitutkinnassa koskeva ehdotus (ETL 4:7)

Ehdotus on kannatettava. Säännösehdotus on laadittu muotoon "mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneille", on perusteltu. Koska koulutetun ja perehdytyksen saaneen henkilöstön määrä on rajallinen, on tarkoituksenmukaista, että esimerkiksi poistuma-, jutturuuhka yms. tilanteissa asia voidaan antaa myös vailla tällaista koulutusta ja perehtyneisyyttä olevalle, ettei esimerkiksi asian esitutkinta kohtuuttomasti viivästy.

b) Esitutkintatoimenpiteiden ja tutkinnan johdon keskittämistä erityisen suojelun tarpeessa olevia asianomistajia koskevassa esitutkinnassa koskeva ehdotus (ETL 4:7a)

Ehdotus on kannatettava. Katso, mitä kohdassa 2 a) on lausuttu.

3. Tekniikan hyödyntäminen rikosprosessissa

a) Kuulustelutilaisuuden tallentamista ääni- ja kuvatallenteeseen koskeva ehdotus (ETL 9:3)

Ehdotus on kannatettava. Ääni- ja kuvatallenteen käyttö lisää esitutkinnan luotettavuutta ja se on omiaan vähentämään esimerkiksi tuomioistuimessa myöhemmin tehtyjä väitteitä koskien kuulustelutilannetta. Huomionarvoista on, että ehdotus vaatii poliisin, syyttäjän ja tuomioistuimen välillä yhteensopivien laitteiden ja ohjelmistojen hankkimista, mikä on merkittävä kustannuskysymys. Vielä on huomioitava, että ääni- ja kuvatallenteet tulee kuitenkin aina pääsääntöisesti litteroida kirjalliseen muotoon.

b) Kuulustelutilaisuuden tallentamisesta todisteena käyttämistä varten koskevat ehdotukset (ETL 9:4 ja OK 17:24)

Ehdotus on hyvä ja kannatettava, ja se lisää haavoittuvassa asemassa olevien rikosasian asianomistajien suojaa.

4. Esitutkintayhteistyön kehittäminen

a) Tutkintasuunnitelmia koskeva ehdotus (ETL 3:3a)

Ehdotettu säännös tutkintasuunnitelman laatimiseksi on hyvä ja kannatettava, ja siitä on jo nykyisellään mm. laajoissa talousrikosasioissa saatu hyviä kokemuksia. Harkinnanarvoista on kuitenkin pohtia sitä, että tulisiko säännöstä muuttaa niin, että tutkintasuunnitelma tulisi laatia yhteistyössä syyttäjän kanssa tai vähintään syyttäjää tulisi kuulla tutkintasuunnitelmaa laatien. Tämä lisäisi esitutkintayhteistyötä entisestään, edesauttaisi syyttäjän perehtymistä juttuun jo

varhaisessa vaiheessa, vähentäisi syyttäjän pyytämien lisätutkintojen määrää sekä nopeuttaisi syyteharkinnan suorittamista. Tämä kuitenkin edellyttää lisäresursseja poliisille ja syyttäjäpuolelle.

b) Loppulausuntoa koskeva ehdotus (ETL 10:1)

Ehdotus on kannatettava. Hyvää on se, että ehdotuksen mukaan tutkinnanjohtaja päättää yhteistyössä syyttäjän kanssa loppulausunnon pyytämisestä ja sen mahdollisesti edellyttämistä toimenpiteistä. Harkinnan arvoista olisi kuitenkin säätää myös tässä, että tulisiko esitutkintaviranomaisen loppulausunnon saatuaan harkittava yhdessä syyttäjän kanssa, että voidaanko esitutkinta päättää vai antaako lausunto aiheita esitutkinnan täydentämiseen. Nyt ehdotetussa esitutkintaviranomainen harkitsisi tämän asian yksin pykälän kirjauksen mukaan, mutta toisaalta ehdotetussa ETL 5:3 säännöksessä syyttäjällä on myös rooli asiassa. Jos syyttäjä olisi mukana harkinnassa, sillä olisi syyteharkintaa jouduttava vaikutus samalla tavalla kuin edellä on esitetty kohdassa 4 a.

Parhaimmillaan asianosaisten laadukkaat loppulausunnot ja niiden perustella mahdollisesti tehtävät lisätutkinnat tai -selvitykset edistävät myös tuomioistuimissa tapahtuvaa rikosasian valmistelua ja tehostavat ja nopeuttavat pääkäsittelyn toteuttamista.

c) Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyövelvollisuutta koskeva ehdotus (ETL 5:3)

Esitys on kannatettava ja rikosprosessin tehostamisen kannalta tarpeellinen. Tässä lainkohdassa on esitetty se, mitä edellä on esitetty kohdissa 4 a ja 4 b, mutta selvyuden vuoksi olisi paikallaan mainita näissä kohdissa esitetyt kirjattavaksi myös mainittuihin pykäliin.

5. Sovittelumahdollisuudesta ilmoittamista koskevat ehdotukset (ETL 4:16 ja 4:18)

.

Ehdotus on kannatettava. Sovittelukelpoiset asiat tulisi lähettää sovitteluun asianosaisten siihen suostuttua mahdollisimman aikaisessa vaiheessa esitutkintaa ja sovittelun mahdollisuutta tulisi käyttää täysimääräisesti. Erityisesti sovittelun mahdollisuutta tulee hyödyntää rikosasioissa, jotka ovat vähäisiä ja joissa syyttäjä vaatii sakkorangaistusta. Jatkovalmistelussa tulisi selvittää myös sitä, tulisiko syyttäjällä olla lakiin perustuva oikeus luopua syytteestä, mikäli yleinen tai erityinen intressi ei edellytä rikosasian käsittelemistä tuomioistuimessa. Sovittelumahdollisuuden täysimääräisellä hyödyntämisellä on mahdollisuus saavuttaa merkittäviä prosessiekonomisia hyötyjä.

6. Ns. putkakuolemia ja poliisin voimankäyttötilanteita koskevat ehdotukset (ETL 2:4 ja 5:1)

.

Esitys on kannatettava ja lisää tutkinnan luotettavuutta ja puolueettomuutta mainituissa tilanteissa, mikä on oikeusvaltioperiaatteen toteutumisen kannalta hyvä.

7. Tarve ja edellytykset syyttäjän vaitiolo-oikeudesta säätämiseksi (mietinnön liite 2)

Tarve samanlaisen vaitiolo-oikeuden säätämiseksi kuin on poliisilla, on perusteltua poliisin kanssa tehtävän esitutkintayhteistyön asettamalla vaatimuksilla. Kuten liitteessä 2 on todettu, vaitiolo-oikeuden puuttumisen on katsottu aiheuttavan ongelmia huumausainerikosten ja järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvien rikosten tutkinnassa, joissa usein käytetään salaisia pakkokeinoja ja mahdollisesti myös epäkonventionaalisia tutkintamenetelmiä. Syyttäjän vaitiolo-oikeuden puuttuminen estää avoimen keskustelun käymistä tutkinnan ja syyttäjän välillä sekä viivästyttää syyttäjän tiedonsaantia tutkinnasta. Syyteharkinnan puolueettomuuden kannalta vaitiolo-oikeudella ei kuitenkaan olisi kielteisiä vaikutuksia, koska syyttäjä joutuu joka tapauksessa ottamaan huomioon yhtä lailla epäiltyä vastaan olevat kuin tämän syyttömyyttä tukevat seikat huomioon. Syyttäjän vaitiolo-oikeudella turvataan, että vaitiolo-oikeuden kohteena olevat tärkeät tutkintaa suojaavat oikeushyvät ovat kaikkien esitutkintaan osallistuvien viranomaisten piirissä.

8. Muut mietinnössä käsitellyt asiat

a) Velvollisuus esitutkinnan toimittamiseen ja selvittämisvelvollisuuden laajuus

Ei lausuttavaa.

b) Syyteneuvottelun kehittäminen

Syyteneuvottelun kehittämistä tulisi jatkovalmistelussa selvittää lisää. Syyteneuvottelua käytetään tällä hetkellä vain vähäisissä määrin, vaikka jo nykyisellään laki mahdollistaisi menettelyn laajemman käytön. Jatkovalmistelussa tulisi selvittää, miten syyteneuvotteluita voitaisiin kehittää siten, että niitä voitaisiin käydä jo mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Lisäksi tulisi selvittää, miten syyteneuvotteluiden esteitä olisi mahdollista vähentää tai poistaa. Myös syyteneuvottelujen käyttöalan laajentamista esimerkiksi huumausainerikoksiin tulisi samalla harkita. Jatkovalmistelussa tulisi selvittää myös sitä, voisiko syyttäjällä olla lakiin perustuva oikeus syyteneuvottelujen käymiseen silloin, kun syyteneuvotteluille ei ole estettä. Syyteneuvotteluiden lisäämisellä on mahdollisuus saavuttaa merkittäviä prosessiekonomisia hyötyjä.

c) Perusteluvollisuus syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen sekä tuomioistuimen ratkaisuisa

Ei lausuttavaa.

d) Rikosasioiden valmistelu käräjäoikeudessa

Ei lausuttavaa.

e) Preklusio rikosasioissa

Syyttömyysperiaate rajaa lähtökohtaisesti preklusion käyttöä rikosasioissa. Jatkovalmistelussa tulisi kuitenkin harkita vielä selvitettäväksi, voisiko preklusiota tai sitä korvaavaa menetelmää (esim. oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus) rajatusti soveltaa joissakin tapauksissa.

f) Adheesioperiaate

Ei lausuttavaa.

g) Uhridirektiivin täytäntöönpano toisessa jäsenvaltiossa asuvien uhrien oikeuksien osalta

Ei lausuttavaa.

9. Ehdotusten vaikutukset, mukaan lukien arvio mahdollisesta tuottavuuden lisääntymisestä sekä vaikutukset ICT-järjestelmiin

.

Ei lausuttavaa.

10. Muuta

.

Lakimiesliitto ehdottaa, että rikosprosessin tehostamiseksi tulisi harkita seuraavia keinoja:

- Korkein oikeus on ennakkoratkaisuissaan KKO 2021:91 ja KKO 2021:92 todennut, ettei tuomari voi osallistua istuntoon videoneuvottelun välityksellä. Lakimiesliitto ehdottaa sen arvioimista, voisiko lakia muuttaa siten, että tuomioistuimen puheenjohtaja ja/tai joku jäsenistä voisi poikkeustilanteessa osallistua pääkäsittelyyn videoneuvotteluyhteydellä kokonaan tai ainakin osittain.
- Rangaistusmaksimin korottaminen oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (ROL) 8:11 §:ssä tarkoitetuissa asioissa. Rangaistusmaksimi voisi olla esimerkiksi yhtäläinen ROL 5 a luvun kirjallisessa menettelyssä käsiteltävien rikosasioiden rangaistusmaksimin kanssa ilman, että vastaajan täytyisi antaa käsittelylle erillistä suostumusta (ROL 8:12 §)
- ROL 8:11 §:n soveltamiskäytännössä on eri hovioikeuspiireissä vaihtelua sen suhteen, milloin asia katsotaan laadultaan sellaiseksi, ettei vastaajan läsnäolo ole sen selvittämiseksi tarpeen. Joissain hovioikeuspiireissä on esimerkiksi katsottu, ettei asia, jossa esitetään henkilötodistelua, sovellu säännöksen piiriin. Asia ei kuitenkaan ole näin yksioikoinen, koska joskus myös yksinkertaisissa asioissa on tarpeen vastaanottaa henkilötodistelua eikä asia vain henkilötodistelun johdosta välttämättä edellytä vastaajan läsnäoloa. Tältä osin tulisi selvittää, onko säännöstä tarpeen tarkistaa yhdenmukaisemman soveltamiskäytännön varmistamiseksi. Esimerkiksi säännökseen voisi tehdä selvittävän kirjauksen siitä, että asioissa, joihin vastaaja kutsutaan ROL 8:11 § ja ROL 8:12 § -uhilla, on sallittua esittää henkilötodistelua.
- Mikäli vastaaja on kutsuttu pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti ROL 8:1 §:n nojalla, mutta hän jää siihen saapumatta, pääkäsittely joudutaan peruuttamaan. Vastaaja on tällöin kutsuttava istuntoon uudelleen ROL 8:11 § uhall, mikäli hänen läsnäoloaan ei pidetä uudelleen arvioinnin jälkeen tarpeelliseksi. Näin tapahtuu nykyään valitettavan usein. Tältä osin jatkovalmistelussa tulisi selvittää, voitaisiinko henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn kutsutun vastaajan rikosasia käsitellä hänen poissaolostaan huolimatta, mikäli ROL 8:11 § nykyiset tai muutetut edellytykset rangaistuksen ja

menettämisseuraamuksen osalta muutoin täyttyvät. Tällöin vastaajalle voitaisiin kirjata ROL 8:11 §:n 2 momentin mukainen oikeus laillisen esteen tai muuhun laissa tarkemmin määriteltyyn esteeseen, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, osalta oikeus saattaa asia käsiteltäväksi uudelleen ilmoittamalla siitä tuomioistuimelle 30 päivän kuluessa siitä, kun hän on todisteellisesti saanut tiedon tuomitusta rangaistuksesta tai menettämisseuraamuksesta. Jos vastaaja ei näytä toteen edellä mainittua estettä, asiaa ei otettaisi tutkittavaksi.

Tuomainen Jenni
Suomen Lakimiesliitto - Finlands Juristförbund ry